

KAMILLA TERMIŃSKA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Gadl stefanicki (Etiopia). Metajęzykowe wyznaczniki genotypu

Zdecydowałam się na przedstawienie moich refleksji tekstologicznych na temat gatunku literackiego, ustalonego w Etiopii XV wieku w uznawanym za heretyckie środowisku stefanitów, powodowana jedną myślą. Chciałabym, byśmy dumni i zapatrzeni w nasze europejskie wartości, skłonni do ich obrony nawet tam, gdzie nie są atakowane, i eksponowania ich tam, gdzie nie są konieczne, dojrzeli, że musimy się nimi podzielić z krajem powszechnie uważanym za zacofany czy wręcz opóźniony cywilizacyjnie — Etiopią. Okazuje się, że są one w nim od wieków kultywowane w wyrafinowanej, maksymalnie zintelektualizowanej formie.

Gatunkiem, który pragnęłabym opisać, jest gadl opata stefanickiego. Swoje gadle mają święci, męczennicy, mnisi, hierarchowie kościołni, założyciele wspólnot klasztornych i inni. Jest to gatunek znany i europejskiej tradycji piśmienniczej. Wyraz „gadl” znaczy w języku gyyz, który w tej chwili jest liturgicznym językiem Etiopskiego Kościoła Ortodoksyjnego: *żywot*, *vita*, *acta*, *gesta*, ewentualnie *miracula*. Zanurzony jest genetycznie we wspólnej tradycji hagiografii chrześcijańskiej Europy i Etiopii, która przyjęła chrzest w czwartym wieku naszej ery. Posiada on jednakże swe własne metajęzykowe wyznaczniki, jest gatunkiem ustabilizowanym w konkretnym kontekście kulturowym i dysponuje własną estetyką, odmienną od europejskiej (Cerulli 1956; Ferenc 1985; Guidi 1932; Ricci 1969; Schneider 1955). Ta właśnie odmienność powoduje, że nasze własne kryteria ewaluacyjne muszą zostać zawieszone, a my musimy podjąć próbę empatycznego spojrzenia połączonego ze zmianą punktu obserwacji.

Można założyć, że naczelnymi wartościami wyróżniającymi Europę są racjonalizm i indywidualizm, przekute w chrześcijańskie poszanowanie ludzkiej godności i laickie prawa człowieka. W średniowieczu Europę symbolizował (niestety) miecz, a Afrykę — księga. Natomiast za naczelną europejską wartość estetyczną skłonna byłabym uznać niezwykłość, cudowność, oryginalność, a w literaturze —

nowość, eksperyment, ekspresję indywidualności. Nie znaczy to, by przejawiały się one we wszystkich tekstach, jednak nasz wyćwiczony i ukierunkowany, analityczny namysł doszukuje się ich w lekturze, jak gdyby stanowiły naturalny probierz jej wartości. Tego typu ekspansywna postawa, wraz z oświeceniową wiarą w postęp i rozwój, wytworzyła wielość różnorodnych utrwalonych i dążących do utrwalenia form, języków i sposobów bycia. W przeciwieństwie do europejskiego pluralizmu stoją: całość, pełnia, doskonałość, ahistoryzm, powszechność etc., czyli zsakralizowane kategorie estetyczno-moralne pociągające za sobą w dziedzinie literatury ujednolicanie gatunków, „wtapianie w siebie” form podawczych, stosowanie paralelizmów, a nade wszystko odwoływanie się do tradycji, usztywnianie schematów kompozycyjnych, czerpanie ze wspólnego źródła (Biblia) oraz system wzajemnych cytacji. One właśnie są wyróżnikami bogatej literatury etiopskiej (Terminińska 2007).

Literatura hagiograficzna nie stanowi jednorodnego zbioru tekstów. Jej początki sięgają autentycznych protokołów z przesłuchań sądowych pierwszych chrześcijan. Stanowią one nie tylko dokument historyczny, lecz i świadectwo stanu świadomości przesłuchujących i przesłuchiowanych, ich przekonań religijnych i znajomości problemów teologicznych. Ta „literatura faktu” stanowi ostro wyodrębniony nurt przeciwstawny wobec tekstów zbeletryzowanych o funkcji głównie dydaktyczno-estetycznej, upiękuszonych atrakcyjną fikcją w miejsce faktów i retorycznymi figurami. Typem pośrednim są literackie, dbałe o kompozycję i język, opracowania danych historycznych. Dwa dzieła pretendują do uznania każdego z nich za pierwszy doskonały egzemplarz wczesnochrześcijańskiej hagiografii. Jednym z nich jest wstrząsający swym autentyzmem opis *Męczennicy palestyńscy* autorstwa naocznego świadka Euzebiusza, biskupa Cezarei, wielkiego erudyty, teologa i historyka. Drugim — napisany przez Atanazego Wielkiego *Żywot Antoniego pustelnika*, który, oparty na Ksenofonie i Porfiriuszu, od samego początku był traktowany jako ideał wszystkich dzieł hagiograficznych. Utwór ten zyskał wielki rozgłos w całej eklezjologii, gdzie został uznany za wykład reguł życia monastycznego, traktowanego jako nowa forma męczeństwa. Dzieło to, wcześniej przetłumaczone i szeroko znane w Etiopii, kształtowało w niej, obok żywota Pachomiusza z Tabenisi, twórcy cenobitycznej odmiany życia zakonnego, wzorce monastycyzmu i matryce literackie. Jest *explicite* przywoływane w stefanickich gadłach. Kulturze polskiej, w której funkcjonowała rozpowszechniona w całej Europie *Legenda aurea*, *Żywot Antoniego* został udostępniony przez Piotra Skargę.

W przeciwieństwie do sytuacji w Europie, gdzie fragmentaryczne wiadomości o średniowiecznych, heretyckich ruchach w łonie Kościoła rzymskokatolickiego pozyskiwane są głównie ze stroniczych protokołów procesów inkwizycyjnych, informacje na temat religijno-monastycznej „sekty” stefanitów docierają do nas niejako „z pierwszej ręki”. Dysponujemy bowiem oryginalnymi tekstami powstałymi w łonie tego zrzeczenia, które rozpoczęło działalność wraz z założeniem pierwszego macierzystego klasztoru przez świętobliwego i wykształconego

mnicha Stefana ok. 1420 roku¹. Znany jest żywot jego najbliższego ucznia i następcy, kilku opatów i wybitnego mnicha Ezry — organizatora pielgrzymki do Jerozolimy. Stefanici, jak europejscy *fraticelli*, głosili, wbrew panującym wówczas obyczajom, powrót do ewangelicznego ubóstwa i prostoty życia z pracy własnych rąk. Propagowano ideał ascezy, postu i umartwienia, lecz także miłosierdzia, wyrozumiałości i umiejętności zgodnego i przyjaznego współżycia. Zalecano również nieustanną edukację, doskonalenie duchowe i, nierzadko nastawioną na zyskanie charyzmatów, modlitwę. Sporadyczne wzmianki o istnieniu sekty stefanitów zawarte też zostały w kilku innych, wrogo wobec niej nastawionych, tekstach etiopskich. Powtarzały się formułowane przez hierarchów zarzuty włożone w usta ortodoksyjnych mnichów etiopskich, oskarżających stefanitów przed patriarchą Janem XIII:

Oto przyszli tu mnisi nie będący Żydami, ni poganami. Nie wierzą w Tróję. Nie oddają czci Marii i Krzyżowi. Nie mają ołtarza. Nie święcą Eucharystii, a gdy się modlą, nie mówią „Ojcze nasz” i „Wyznania wiary”. Król Etiopii ich zwalcza, a metropolita ich wyklął. Ich reguła nie jest naszą regułą.

Sytuacja nieufności i kontrowersji znajduje potwierdzenie w tekstach stefanickich, zawierających wręcz sprawozdania z toczonych dysput, w których oskarżenia o odstępstwa od ortodoksji są inteligentnie, najczęściej w oparciu o cytaty biblijne, odpierane (Terminińska 2006). Niemniej nawet współcześni interpretatorzy, etiopiści ogromnego autorytetu naukowego, powtarzają, niejako za piętnastowiecznym cesarzem Etiopii — Zera Jaykobem i otaczającymi go dostojnikami kościelnymi, antystefanickie zarzuty, przypisując im bądź to arianizm z jego rozwiązaniami trynitarnymi, bądź gnostycyzm, bądź wreszcie antymaryjność i brak czci dla Krzyża. Współczesny słownik pod hasłem „Etiopski Kościół ortodoksyjny” podaje ostrożnie:

¹ Dotychczas opublikowano trzy teksty stefanickie: C. Conti Rossini, *Gadla a Abakerazun seu Acta Sancti Abakerazun*, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, series altera, t. XXIV, Rzym 1910; A. Caquot, *Les actes d' Ezra de Gunda-unde*, „Annales d' Ethiopie”, t. IV, Paris 1961; A. Ferenc, *Les actes d' Isaie de Gunda-Gunde*, „Annales d' Ethiopie”, t. X, Addis Abeba 1976.

W Zakładzie Języków i Kultur Afryki Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego znajdują się ponadto tłumaczenia trzech manuskryptów opatrzone krytycznym komentarzem. Pierwszy z nich, sygnowany: Motkowska, jest moją pracą magisterską pisaną pod kierunkiem prof. Stefana Strelcyna: K. Motkowska, *Gadla Habta Sellase, czyli Żywot Habta Sellase, czwartego przeora stefanitów* (ined.); M. Miszczak, *Żywot Habta Sellase II + 1709 z Gunda Gunde*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. Stefana Strelcyna (ined.); K.P. Błazewicz, *Żywot Gebre Kristos z Gwind Gwinde. Wstęp, komentarz i przekład*, praca magisterska napisana pod opieką dr. Aleksandra Ferenc (ined.). Wystarcza to w moim mniemaniu do zidentyfikowania zasadniczych cech gatunku, za którego najlepszy, wzorcowy egzemplarz uznaję przetłumaczony przeze mnie gadl czwartego opata stefanitów — Habta Sellase (tzn. Dar Trójcy). Wszystkie cytaty pochodzą z tego prototypowego dla całego gatunku manuskryptu.

Kościół etiopski zna pewne prądy wewnętrzne, które z punktu widzenia ortodoksji mogą wydawać się przynajmniej podejrzone, stefanici, zbliżeni do arianizmu, stawiali Ducha Świętego na tym samym poziomie co inne stworzenia oraz odmawiali czci Krzyżowi i Matce Bożej. (Assfalg, Krüger 1998)

Absurdalność tych twierdzeń w świetle oryginalnych tekstów stefanickich jest dla mnie udowodniona (Termińska 2006). Należy jednakże dociec przyczyn uporczywości przypisywania stefanitom heretyckich poglądów. Sprzyjał temu okres powstania tego ruchu — czas odgórnego reformowania Kościoła, dookreślania doktryny ortodoksyjnej i narzucania zunifikowanych przepisów liturgicznych. Sprzyjała też atmosfera wśród kościelnych hierarchów: czas intryg, podejrzeń i bezpardonowej walki o wpływy polityczne. Sprzyjały, na koniec, nieposkromione apetyty na dobra materialne, które można było zyskać również drogą konfiskaty majątku potencjalnego herezjarchy.

Najmniejszy donos wystarczał, by na oskarżonego o „herezję” spadały publiczne różgi, by zostać zesłanym lub poddanym okrutnym torturom, w czasie których ofiara traciła nos i język. Cesarz żelazem wypalał każdy kult i każdą wiarę inną od ustalonej przez siebie. Na północy wyniszczono krwawo sekty stefanitów i michaelitów. (Mantel-Niećko, Bartnicki 1971, s. 84)

Analiza stefanickiego gadła

1. Gadł, co jest wymogiem genologicznym, jest ukształtowany przez jeden, rozwijający się linearnie, hipertemat — osobnicze dzieje opata, na które składają się: pochodzenie i narodziny, śmierć poprzednika i powołanie na urząd, sprawowanie zwierzchnictwa, wyznaczenie następcy i śmierć. Ten schemat fabularny może ulegać przeróżnym amplifikacjom (typu: niezwykle dzieciństwo, dzieje rodziców, podróże, zniszczenie klasztorów, układanie stosunków wewnątrz-zakonnych oraz zewnętrznych; z ortodoksją kościelną, innowiercami, władzą świecką i in.), lecz nigdy redukcji. Te dodatkowe perypetie wpisane w temat główny są niezmiernie interesujące dla historyków Etiopii, badaczy obyczajów, faktografów monastycyzmu, lecz niespecjalnie dla tekstologa zainteresowanego przede wszystkim formalnymi sposobami kształtowania wypowiedzi.

2. Mimo jednorodności fabularnej gadł jest gatunkiem mieszanym, prozatorsko-poetyckim, w nieznacznym stopniu również dramatycznym. W trzecio-osobowe ciągi narracyjne — zasadniczą formę podawczą gadła — wszczepione są rozwijające fabułę monologi *sensu stricto*: wygłaszane przez bohatera mowy

i pouczenia, błogosławieństwa, modlitwy i lamentacje² oraz dramatyzujące akcje dialogi: powitania, pożegnania, dysputy i inwektywy³.

Na tym samym poziomie opisu, z podobną funkcją, znajdują się takie „teksty w tekście”, jak: wizje, cuda, charyzmaty, obrazy alegoryczne⁴, którym także przypisuję budowę niejednorodną: narracyjno-deskryptywną. Przyjawszy opozycję: fabuła składająca się ze struktur narracyjnych *versus* świat przedstawiony, którego budulcem są przede wszystkim opisy, trzeba skonstatować brak typowych dla naszych przyzwyczajęń literackich deskrypcji, np. przyrody, architektury, postaci. Semiopisy⁵ kreują wtopiony w narrację świat życia lub przeciwnie, rzeczywistość

² Admonicja

Upominał też braci, żeby byli stałymi w swej istocie: wzmacniajcie się, abyście weszli w wąską bramę i odeszli w szeroką przestrzeń, tak jak odeszli wasi ojcowie, niektórzy przez męczeństwo, inni dzięki temu, że zamknęli się powstrzymując od pożywienia i wody, a jeszcze inni, przez to, że zmagali się z sobą [w walce duchowej] ćwicząc swe ciało. [Robili to] aby wypełnić nakazy i zebrać zyski dla swych dusz, tak jak pięć sług pomnażających swe miny. Wy także pomnażajcie wasze miny, by odebrać zamiast jednej, trzydzieści, sześćdziesiąt lub sto. Rzeka im także: życie w zgodzie i nie wprowadzajcie do waszego zrzeczenia kłótni i sprzeczek, gdyż powiedziano: tam gdzie kłótnie i sprzeczki, tam nędza i głód. Głód [powstaje] również przez lekceważenie słów bożych. Wy zaś strzeżcie się, pilnujcie i nie otrząsajcie z siebie więzów waszej reguły.

³ Przeprosiny i prośba o wstawiennictwo

Przyszedł do niego ów dostojnik, który go przedtem wypędził, gdyż spotkało go wielkie nie-szczęście.

Rzekł do [Habta Sellase]: zgrzeszyłem. Zlituj się nade mną, o ojcze, gdyż znalazłem się w kłopotcie, jakiego się nie spodziewałem. Zmiłuj się także nad ludem mojej krainy, gdyż wyschła nasza ziemia przez brak deszczu. Wyschły też nasze zboża. Zrobiliśmy to nie z nienawiści do ciebie, lecz z powodu wiary w kości sprawiedliwego, ponieważ prorok powiedział swym dzieciom: gdy umrę, pogrzebicie mnie w grobie męża bożego, niech kości moje będą z jego kośćmi. A gdy zlitujesz się, to nie oddawaj nam [relikwii Ezry], by wróciły się nam nasze bogactwa, czterysta mułów i wiele innych [rzeczy]. Kochaliśmy go, a gdy nam zabrałeś [jego ciało], rozpały się gniewem nasze serca. Odpowiedział im ów wybraniec: Bogu, który przypomniał wam, żebyście wiedzieli, co może, niech będzie chwała. A ja, mimo że nikogo nie skrzywdziłem i nikomu nie okazałem niesprawiedliwości, uszedłem prześladowany. Lecz tego, co posiadam ja, nie będzie miał nikt, kto do was przyjdzie. Nasi nauczyciele zakazali nam odpłacać złem temu, kto nam zło wyrządził. Przeto oczekujemy pomocy Pana naszego. Jeśli chodzi o was, to jeżeli się zmienicie, Bóg odpuści wam winy, powiedzieli mu: idź, ojcze nasz do swojego schronienia i módl się za nas, ponieważ modlitwa sprawiedliwego wszystko może i daje moc. Po wtóre powiedzieli: przecież dzięki jednemu mądrym stanie miasto. Odpowiedział im z trudem: dobrze.

⁴ Wizja

Otom ja widział ukryte tajemnice, podczas gdy aniołowie przechadzali się na prawo ode mnie i na lewo od Boga mego, a modlitwy wszystkich świętych wznosiły się ku niemu. Otóż ja naprawdę byłem z nimi i cieszyłem się głosami ich zastępów. Słyszałem między głosami uwielbień słowa: nie będzie nikogo, kto mógłby poniżyć zwycięzcę. A także: temu, kto zwycięży, dam tajemny dar. Dam mu księgę światłości, której nie pozna nikt, prócz tego, który ją dostał. A ponadto słyszałem: ponieważ ten, kto ma cierpiące ciało, wyzdrowieje od swych grzechów. Dzięki słuchaniu tych słów myśli moje stały się rozproszone tak jak były rozproszone u Teologa, na wyspie Patmos. On powiedział o zastępach aniołów.

⁵ Opis obrzędów funeralnych

[Bracia] obejmowali potem jego ciało i płakali nad nim, ponieważ byli w obcym kraju. Stali

traktują jako nikłe odbicie transcendentalnego wzorca, który przez nią może być interpretowany. Charyzmatyczny bohater charakteryzowany jest jako ucieleśnienie pozytywnych wartości⁶.

3. Sposób budowy zdania narracyjnego, opisowego czy refleksyjno-komentującego, symbolika oraz metaforyzacja należą do najniższego, zasadniczego poziomu tekstu.

4. Stefanicki gadł jest tekstem bardzo silnie zamkniętym; charakteryzują go kaskady sygnałów początku i odpowiadające im kaskady zakończeń. Obligatoryjnym, metajęzykowym otwarciem jest poetycki incipit⁷ o tematyce trynitarnej (Termińska 2006). Następnie na ogół występuje ekspozycja tematu; streszczenie życia opata w kilku rozbudowanych metaforach⁸. Potem dopiero następuje początek fabuły — dane o rodzinie i miejscu, z którego wywodzi się bohater, jego predyspozycjach do pełnienia obowiązków opata, wykształceniu etc. Zakończeniem fabuły jest jego śmierć i wydarzenia, które ją otaczają. Końcowe sygnały

sie podobnymi do zwierząt w swym smutku i byli [tak oszołomieni], jakby wypili dużo wina. Potem opamiętali się wypełnili wobec niego należyte obrządki pogrzebowe. Poszli i opowiedzieli to wier-
nym [którzy] przyszli krzycząc i oblewając się łzami. Podnieśli go, tak jak urządzili. Podczas, gdy wkładali go do miejsca schronienia jego ojców, w mieście powstała wielka groza i [dał się słyszeć] odgłos grzmotów. Gdy usłyszano dźwięk rogów, fletów i bębnow, pytano się nawzajem: cóż za dostojnik stąd odszedł? Lecz nie [mogli już] ujrzeć go śmiertelnicy, tylko niebianie, którzy wyszli, by go przyjąć. Pogrzebano go w ogrodzie Józefa. Niech strzeże nas jego modlitwa. Amen.

⁶ Charakterystyka bohatera

Wzniósł się nad nim blask światła słonecznego, którego nic nie zaćmi, jak księżyc, który nie zniknie podczas pełni. Stał się on obrońcą i chwałą Domu Stefana. Żył odczyniając płaczem czary ludzkie i diabelskie. Wyświadczył łaskę mądrości głupcom i wiedzy mędrcom. Niósł ulgę będącym w ciężkim położeniu. Nie ociążał się z chodzeniem dla załatwienia spraw zrzeszenia, a nogi miał szybkie. Odpowiedział wszystkie, skłócone między sobą klasztory i przywracał zgodę między tymi, którzy się nienawidzili. Wszyscy przyjmowali jego słowa, jak spragniona ziemia spadek deszczu. Poił ich słodyczą swego głosu, tak jak rzeka Gihon nawadnia obszar raju. A on niósł im pociechę swą łaskawością i łagodnością, gdyż od początku byli pojeni kanałami mleka czterech potomków [chodzi o poprzednich czterech opatów — K.T.], które nie ustępują w swych brzegach.

⁷ Incipit

W imię Trójcy Świętej, [której osoby] są zjednoczone w jedność.

Pojawiła się wcześniej niż świat.

Boskie, będące Bogiem.

Boskość jest pod każdym względem doskonała i ukryta przed domysłami szaleńców.

One umieściły swe trony ponad zastygłymi wodami niebios.

Pod nimi grzmia wychodzące pioruny.

Ludzie i aniołowie oddają im cześć od wieków i na wieki.

⁸ Ekspozycja tematu; swoiste c.v. bohatera

Ośmielał się przy pomocy Ducha Świętego opowiedzieć i rozpowszechnić piękno dobroci i posłannictwo pełnego łagodności żywota błogosławionego i świętego abuny Habta Sellase. Stał on na spizu Ewangelii, żeby pasać swe owieczki zieloną gałązką orzecha. Przyjął obowiązki z prezbiterium Garizān Azāl, które nie runęło stojąc na trwałych więzach przepisów. I począł żeglować po morzu mądrości. Krążył jak słońce w bramie czterech żywiołów, przypasawszy miecz Trójcy, którym wycinał buntujących się przeciwko prawu. A potem umarł [dnia] dwudziestego piątego, miesiąca — alleluja — nisan według kalendarza hebrajskiego, a według z [dnia] siedemnastego miyāzyā.

wewnątrzfabularne stanowią choroba, zapowiedź śmierci, wizja i wyznaczenie następcy, końcowe admonicje i ostatnie błogosławieństwa dla współbraci, śmierć, lamentacje oraz ewentualny opis uroczystości pogrzebowych. Ekstrafabularnym, metajęzykowym sygnałem zakończenia jest modlitwa o wstawiennictwo do Matki Boskiej⁹ oraz poetycki kolofon¹⁰, który może być (gadła Habta Sellase) sformułowany w pierwszej osobie i zawierać zwroty bezpośrednio odnoszące się do realnego czytelnika.

5. Mimo tak dosadnie zarysowanej ramy, gadł jest również gatunkiem otwartym. Nie myślę tu o enigmatycznej intertekstualności ani nachalnej technice palimpsestu. Mam na uwadze ściśle powiązania między wszystkimi znanymi mi gadłami stefaniczkimi możliwe do stwierdzenia mimo zasadniczo odmiennych kolei losów ich bohaterów. Ta sama kompozycja, ta sama „ideologia”, ten sam koloryt świata, ten sam skarbiec cytatów biblijnych. Każdy kolejny skryba znał dokładnie dzieła swoich poprzedników i w odpowiednio wyeksponowanych miejscach do nich nawiązywał, np. określenie śmierci Abakerazuna, Ezry, Gabra Masiha i Habta Sellase, którzy umarli „jakby w przyjemnym śnie”. We wszystkich gadłach w podobnych okolicznościach używane są te same zwroty, np. „poszedł, cierpiąc niesprawiedliwość” lub argument mnichów proszących o wyznaczenie następcy: „Nie wiesz, co zrodzi dzień następny”, a także eufemizm „zbuduj dom” w znaczeniu ‘przygotuj sobie grób’. Wielka alegoryczna wizja czterech wypływających z raju potoków zawarta w *Gadla Habta Sellase* porównuje je do czterech pierwszych opatów.

6. Należy jednak zauważyć, że między omawianymi gadłami istnieją ogromne idiolektalne różnice. Sądzę, że opis idiolektu jest wydobyciem jakiejś domi-

⁹ Poetycka modlitwa końcowa

Niech również dar pomocy tego wybrańca będzie z nami i umocni nas w naszych cierpieniach.
przez wstawiennictwo Pani nas wszystkich,
Marii, matki naszej,
Która jest chwałą naszego plemienia
I wybawieniem z niewoli naszej,
Która zrodziła Sanktuarium naszego ocalenia
I w której żyje boleść [z powodu] naszych nieprawości,
Gdyż ona jest naszą nadzieją —
Niechaj jej modlitwa i błogosławieństwo będzie z nami
Na wieki wieków. Amen.

¹⁰ Poetycki kolofon

Ten, kto to napisał, i ten, kto to polecił napisać, ten, kto to przeczytał i ten, co przetłumaczył, ten, kto wysłuchał jego słów w wierze i w rozsądnym miejscu umieścił jego siedzibę wraz z mecenikami — wojownikami. przez dzieci dobrych ojców —

niech będzie ich wszystkich miejsce po prawicy Zbawiciela
i niech spożywają ucztę góry Syjon
Amen. Amen. Niech się stanie. Niech się stanie.

Przebaczenie i błogosławcie mnie grzesznemu. Obym został zbawiony dzięki waszym modlitwom.

nującej różnicy między wybranym tekstem a tekstami porównywalnymi. Może być nadmiarem, może też być brakiem, może lokalizować się w dowolnej płaszczyźnie treści bądź formy tekstu, może też być jawny lub ukryty. Jednozdaniowe charakterystyki nie mają wartości naukowej. Mogą jedynie dokumentować tzw. pierwsze wrażenia odniesione z lektury. Spokojny, rzeczowy styl *Żywota Abakerazuna*, porywający opis pielgrzymki do Jerozolimy i sporów teologicznych *Żywota Ezry*, alegoryczność i emocjonalność emanujące z *Żywota Habta Sellase I*, trudy pełnienia obowiązków opata i obraz monastycznej codzienności *Żywota Izajasza*, kształtowanie stosunków ze światem zewnętrznym, „cuda i znaki” *Żywota Gabra Kristos*, intelektualizm interpretacji fragmentów Biblii i dzieł ojców Kościoła w *Żywocie Habta Sellase II* — wszystko to sprawia, że każdy rękopis ma swe własne, sobie tylko przynależne, znamiona. Niemniej wszystkie tworzą jedność. Tworzą jedność nie tylko dlatego, że realizują jeden gatunkowy kanon. Nie dlatego też, że powstały w jednym środowisku, w którego dziejach są osadzone. Tworzą jedność, bo otaczająca je rzeczywistość ujmowana jest zawsze *sub specie aeternitatis*. Bo pełen metafor, porównań, paraboli i alegorii florystyczny styl jest stylem wzorcowym. Tworzą jedność, bo są ukierunkowane na jeden cel — budowanie ekskluzywnej tożsamości wspólnotowej, wyodrębnionej czystością wiary, obrzędu i obyczaju, zagrożonej okrutnym i nienawistnym chaosem świata zewnętrznego, a połączonej własną tradycją dokumentowaną przez językowy wytwór wysokiej kultury — gadle, będące przedmiotem moich tekstologicznych refleksji.

Bibliografia

- Cerulli E. (1956), *Storia della letteratura etiopica*, Milano.
- Ferenc A. (1985), *Writing and Literature in Classical Ethiopic (Güz)*, [w:] *Literatures in African Languages*, red. B. Andrzejewski, S. Piłaszewicz, W. Tyloch, Warszawa-Cambridge.
- Guidi I. (1932), *Storia della letteratura etiopica*, Roma.
- Mantel-Niećko J., Bartnicki A. (1971), *Historia Etiopii*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Ricci L. (1969), *Letterature dell' Etiopia*, [w:] *Storia delle letterature d'Oriente*, red. O. Botto, Milan, t. 1, s. 801–911.
- Schneider R. (1955), *Littérature éthiopienne*, [w:] *Histoire des littératures*, red. R. Queneau, t. 1, Bruges, s. 780–790.
- Słownik chrześcijaństwa wschodniego* (1998), red. J. Assfalg, P. Krüger, Książnica, Katowice.
- Terminińska K. (2006), *The Trinitarian incipit in the context of Ethiopia's heretical discursive formation in the period from the 15th to 17th century*, [w:] *Ethiopian Studies in Honour of Joanna Mantel-Niećko on the Occasion of 50th Year of Her Work at the Institute of Oriental Studies, Warsaw University*, red. W. Witakowski, L. Łykowska, „Rocznik Orientalistyczny” LIX, z. 1. Warszawa, s. 265–281.
- Terminińska K. (2007), *Morfologia charyzmatu qeddus — „świętego” w świetle rękopisu etiopskiego z XVI wieku: Gadla Habta Sellasje*, [w:] *Antropologia kultury — antropologia literatury. Na tropach koligacji*, red. E. Kosowska, A. Gomuła, E. Jaworski, Katowice, s. 171–186.

Stephanites' gadl (Ethiopia). Metalinguistic markers of the genotype

Summary

The Stephanites' gadl is a literary genre which had a stabilised position in the Christian Ethiopian literature. This paper seeks to explore its features as follows: Firstly, by placing it in the circle of external contexts: early-Christian literature, Ethiopian literature, hagiography. Secondly, by analyzing the characteristics of its internal metalinguistic markers. Six of those markers seem particularly essential: 1. hypertheme and amplifications, 2. genre heterogeneity (poetry and prose along with drama elements), 3. the manner of constructing various types of sentences, symbols and metaphors, 4. types of beginnings and endings, 5. intertextuality and palimpsests, 6. function and pragmatic context.